
PISMO BRAĆE BALŠIĆ DUBROVNIKU

27. JUNA 1368. GODINE

Marijan Premović

In this article we presented a critical edition, translation, description, diplomatic qualities, personalities and notions in a letter from Stracimir and Djurađ I Balšić to Dubrovnik, of June 27, 1368. During the war with Karlo Topija, somewhere in the spring or summer of 1364, Djurađ Balšić fell into captivity. For his redemption, the oldest brother Stracimir had to give a large amount of money. After long negotiations, with the mediation of Dubrovnik's envoys and money ransom, Djurađ was acquitted in the first half of 1366. We believe that Stracimir gave his expensive golden belt to the merchant and pawnbroker Renald from Dubrovnik, in the period 1364-1366, in order to get money and free his brother. The value of the golden belts was very large because they were rare. When material circumstances and trade in Zeta were improved, Stracimir and Djurađ settled their obligations towards the pawnbroker. They informed Dubrovnik by letter (June 1368), that golden belt of Stracimir is kept by their merchant and pawnbroker Renald. Therefore, they sent their man Dmtar Dabretić from Ulcinj to take pawned golden belt. At the end of June 1368, he stayed in the city of Sant Vlah as an envoy of the Balšić brothers, in order to take Stracimir's belt from Renald. At the end of the letter, they pray citizens from Dubrovnik to make honour to their man, because the obligations towards the creditor were settled.

Srednjovjekovna Zeta Balšića, Bosna i neposredno zaleđe za Dubrovnik su predstavljali područje najbližeg djelovanja i njegovih najvažnijih trgovačkih interesa. Stanovnici zetskog primorja i zetski vladari poslovno su bili upućeni na Dubrovnik.¹ Pismo o diplomatskoj misiji koje se objavljuje u

¹ S. Ćirković, „Dubrovnik i zaleđe u srednjem veku“, u: *Rabotnici, vojnici, duhovnici: društva srednjovekovnog Balkana*, Beograd 1997, 50–51.

okviru ovog rada nije sačuvano u originalu. Sačuvan je prepis koji je pohranjen u Državnom arhivu Dubrovnika u knjizi *Diversa Cancellariae XXI* (1366–1368), na listu 57, ispisan rukom slovenskog pisara. Tekst je napisan kancelarijskom minuskulom u nepunih sedam redova. Pismo Balšića, poslije povelje na Mati 17. januara 1368. godine, je drugi sačuvani dokument upućen Dubrovčanima ili najstarije sačuvano pismo.

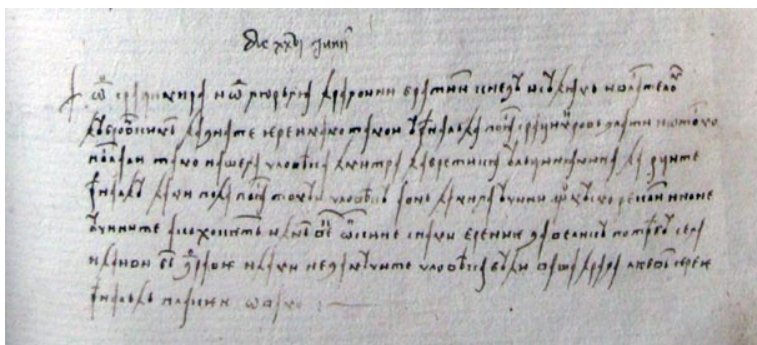
Pismo Stracimira i Đurđa Dubrovčanima prvi je objavio Konstantin Jireček u svojoj zbirci dokumenata iz Dubrovačkog arhiva (*Spomenici srpski*, Spomenik SKA 11, Beograd 1892), 36 № 20). Dvadeset četiri godine kasnije u *Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, urednika Tadije Smičiklase (svezak XIV, Zagreb 1916, 146, № 95) kompletno pismo je ponovo izdato. Treći, do danas, posljednji izdavač, Ljubomir Stojanović, objavio je tekst pisma (*Povelje i pisma I–1*, Beograd 1929, 105, № 105). Sva ova izdanja nosila su sa sobom male omaške u čitanju koje nijesu uticale na razumijevanje dokumenta. Izdanje ovog dokumenta priređeno je na osnovu digitalnog snimka urađenog u Državnom arhivu u Dubrovniku.

Tekst pisma

+ СѢД[ъ] Срацимира и ѡД[ъ] Гурьга драгои ни брати кнезѢ и сѢдѡмѣ и властелом[ъ] дѢрвов[ъ]чкимѣ. Да знате крѣ имамо тамои Ѣ Рѣнальда попас[ъ] Срацимировѣ злати и што смо послали тамо нашега чловѣка Дмитра Давретика ѡльцинанина. Да рците РѣнальдѢ да ми пода попас[ъ] томѢи чловѣкѢ а онѣ да ми га Ѣчини што мѢ смо рекли. Ино не Ѣчините ако хокѣтъ и д[ъ]нь век[е] шпкѣне с нами ере ни к за великѢ потрѣвѢ сега. И даи ви в[о]г[ъ] здравк и да ми не замѢчите чловѣка. БѢди ваша драга люб[ъ]вь крѣ к рѣнальдѣ плаккѣн швамо.

Prevod

Od Sracimira i od Đurđa dragoj našoj braći, knezu i sudijama i vlasteli dubrovačkoj. Da znate kako imamo tamo kod Renalda pojas Sracimirov zlatni, i eto, poslali smo tamo našega čovjeka Dmitra Dabretića Ulcinjanina. Da, recite Renaldu da poda moj pojas tome čovjeku, a on da učini ono što smo mu rekli. Drugo ne učinite – ako hoće i već je od naše strane dat Opštini, a sada nam je pojas veoma potreban. Neka vam Bog da zdravlje i nemojte mi mučiti čoveka. Da bude vaša draga ljubav jer je Renaldo isplaćen ovamo.

Državni arhiv u Dubrovniku, *Diversa Cancellariae*,
XXI (1366–1368), fol. 57

U istorijskoj literaturi jako je malo podataka koji spominju ovu diplomatsku misiju i ovaj pojas. I. Manken, u svojoj čuvenoj monografiji *Dubrovački patricijat I*, navodi „Raynaldus de Stambertis...1363 g. nalazio se kod njega zlatan pojas Stracimira Balše“.² Uvidom u korišćeni izvor (*Diplomatički zbornik*, XIV, 146) ovdje je napravljena, vjerovatno, štamparska greška za godinu 1363. Posebnu studiju *Nakit kod Srba*

² I. Manken, *Dubrovački patricijat u XIV veku I*, Beograd 1960, 82, nap. 99.

posvetila je B. Radojković, koja ističe „Stracimir zalaže 1363. godine svoj zlatni pojas kod Rinaldija, a zatim šalje svog poslanika da ga uzme iz zaloga, 1368“.³ U fusnoti 674 navodi kao izvore zbirke dokumenata *Spomenici srpski i Povelje i pisma I–I*. Međutim ovaj podatak o davanju pojasa 1363. godine ne nalazi se u pomenutim izdanjima.

Na početku pisma nalazi se simbolička invokacija u vidu krsta. U nastavku dolazi intitulacija koja sadrži imena od *Sracimira i od Đurđa*. Iza nje slijedi inskripcija, koja ima pojedinačno navedene dubrovačke organe vlasti. Zatim, slijedi veoma kratka formula promulgacije *da znate*. Nakon toga slijedi dispozicija kao suštinski dio pisma.

Analizirajući ovo pismo, postavlja se pitanje: *zašto je i kada Stracimir dao skupocjeni zlatni pojas u zalog dubrovačkom trgovcu i kreditoru Renaldu?* U zetskoj porodici Balšić stvarni predvodnik bio je Đurađ (mada nije bio najstariji među braćom). U ratovanju sa Karlom Topijom oko rijeke Bojane i Zabojana, negdje u proljeće ili ljeto 1364., Đurađ je pao u zarobljeništvo. Ovako ugledan zarobljenik, bio je odličan talac za iznuđivanje velike svote novca za otkup. Đurađ je bio oženjen Oliverom, kćerkom Vukašina Mrnjavčevića, čije su pozicije izuzetno ojačale u Srpskom carstvu (postao je savladar cara Uroša 1365. godine). Stracimir je na intervenciju Dubrovčana, a vjerovatno i Đurđevog tasta Vukašina, započeo pregovore sa Karlom Topijom početkom 1366. godine. Poslije dugih pregovora uz posredovanje dubrovačkih poklisara, Đurđe je oslobođen u prvoj polovini 1366. godine. Otkupljen je uz velike ustupke i visoku novčanu cijenu.⁴ U dubrovačkim dokumentima prvi put

³ B. Radojković, *Nakit kod Srba*, Beograd 1969, 224, nap. 674.

⁴ *Istorija Crne Gore II/2*, Titograd 1970, 19–21 (S. Ćirković); I. Božić, „Zeta i Mrnjavčevići“, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. 42,

se pominje 28. juna 1366. u mirovnom sporazumu sa Karlom Topijom (*quam faciebat cum Jura de Balsa*).⁵ Na osnovu navedenih podataka smatramo da je Stracimir u periodu 1364–1366. godine dao skupocjeni zlatni pojas u zalog dubrovačkom trgovcu i kreditoru Renaldu, da bi došao do novca i oslobodio svog brata.

Zalog je jedan od oblika uzimanja trgovačkog i potrošačkog kredita. U dubrovačkim dokumentima za zalog se najčešće upotrebljava termin *pignus*. U knjigama *Diversa Notariae*, gdje su zabilježeni kreditni ugovori, zahtjev vjerovnika je da dužnik prilikom uzimanja zajma preda zalog (predmet), koji je predstavljao dovoljnu garanciju. Predmet zaloge su obično stvari od zlata, srebra, svile i druge važne stvari, ali nerijetko i zamjenjive stvari: so, žito i vino. U ugovoru se nalazila klauzula po kojoj je povjerilac trebalo da vrati zalog kada dužnik podmiri dug. Ugovor je bilježen u notarsku knjigu ili je sačinjena notarska zabilješka. Notarska bilješka sačinjavana je na sljedeći način: navođenje šta se zalaže i pravni osnov potraživanja ili je zaloga već data, a dužnik se obavezuje da će vratiti kreditoru zajam. Kreditni ugovori u Zeti, Srbiji i Bosni sklapani su privatno i usmeno, uz prisustvo svjedoka i deponovanje zaloga. Strankama je u praksi bio dozvoljeno da se sporazumiju o rokovima i drugim modalitetima. Najčešći rokovi za vraćanje kredita bili

sv. 1–4, Beograd 1976, 20–22; Ž. Šćepanović, *Kratka istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 1796. godine*, Podgorica 2002, 61; J. Jelčić, *Zeta i dinastija Balšića: dokumentovane istorijske studije* (preveo i priredio R. Rotković), Podgorica 2010, 64–65; B. Šekularac, *Crna Gora u doba Balšića*, Cetinje 2011, 37–38; Đ. Borozan, *Crnogorske dinastije Vojisavljevići, Balšići, Crnojevići*, Podgorica 2017, 189.

⁵ J. Gelcich, *Monumenta Ragusina: libri reformationum IV, A. 1364–1396*, Zagrabiae 1896, 49.

su: od jednog do šest mjeseci. Ako dužnik nije ispunio svoju obavezu, primjenjivan je poseban postupak koji je prethodio prodaji založene stvari. Povjerilac bi se morao obratiti knezu, koji bi naredio opštinskom glasniku da založenu stvar odnese dužniku, pokaže je i naredi mu da je traži ili otkupi od dužnika u roku od 8 dana, inače će stvar biti prodana. Postojali su slučajevi u kojima nije bio predviđen rok, povjerilac tada nema pravo da traži od dužnika ispunjenje obaveze niti da proda založenu stvar. On je drži i čeka da mu dužnik plati kad bude mogao. Zaloga zamjenjuje potraživanje: povjerilac dobija stvar umjesto novca koji je dao dužniku.⁶

Najvjerojatnije je Stracimirov ugovor sa Renaldom bio usmen, i nije bio predviđen rok za vraćanje, jer nigdje nema pomena u dubrovačkim dokumentima o njemu. Stracimirova zaloga bila je veoma velika, jer su zlatni pojasevi bili rijetkost. Pojas je u srednjem vijeku predstavljao poseban ukras kao dio

⁶ O zalogu kao obliku kreditiranja vidjeti više u: I. Voje, „Knjige zadolžnic: posebna notarska serija Dubrovniškoga arhiva: univ. profesorju dr. Gregorju Čremošniku ob 10–letnici njegove smrti“, *Zgodovinski časopis* XXII/3–4, Ljubljana 1968, 207–223; Isti, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Sarajevo 1976, 11–196; J. Danilović, „Zaloga u starom dubrovačkom pravu“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu: tromesečni časopis za pravne i društvene nauke*, god. 35, br. 6, Beograd 1987, 637–662 (Isti članak je objavljen u: *Istorijsko pravne studije*, Podgorica 2002, 163–196); *Leksikon srpskog srednjeg veka*, priredili Sima Ćirković i Rade Mihaljčić, Beograd 1999, 211 (R. Ćuk), 326–329 (D. Kovačević–Kojić); I. Voje, *Poslovna uspešnost trgovcev v srednjeveškem Dubrovniku*, Ljubljana 2003, 17–88; Isti, „Prilog proučavanju dubrovačkih trgovačkih društava“, *Zbornik radova u čast akademiku Desanki Kovačević Kojić*, Banja Luka 2015, 175–187; E. Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne. I/1 (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365–1521)*, Sarajevo 2017, IX–X.

odjeće, odliku muževnosti, simbol gospodstva, viteštva i vlasti. Proizvođači ovih odjevnih elemenata bili su pojasari. Veoma se često spominje u arhivskim dokumentima, u depozitima, narudžbinama, pri davanju u zalog, kao prodaja i dar. Razlikovali su se po stilu izrade, a u izvorima se spominju: srpski, bosanski i ugarski pojasevi. Do 1350. muškakarci ga nose na struku, a u drugoj polovini XIV vijeka ispod kukova ili na samim kukovima, tako da je struk slobodan. Postojalo je više vrsta pojaseva: od tkanina, srebra i zlata. Bili su sastavljeni od krstastih, okruglih, cvjetolikih zglavkova, na nekima su su bile ljudske prestave. Na njima su se nosili ukrasni privjesci koji su često pored simboličkog imali i funkcionalni značaj. Na krajevima je bila kopča ili su postojali metalni završeci koji su se preklapali i vezivali.⁷

Vrijednost založenog predmeta u Dubrovniku, u većini slučajeva, odgovarala je vrijednosti kredita.⁸ Iz jednog dokumenta (1376. godine) saznajemo da je zlatni pojas bio težak devet libri.⁹ Cijena libre finog i čistog zlata 1365. godine

⁷ J. Kovačević, *Srednjovekovna nošnja balkanskih Slovena: studija iz istorije srednjovekovne kulture Balkana*, Beograd 1953, 101–143, 174–179; B. Radojković, *Nakit kod Srba*, 45–48, 94–95, 149–154, 222–229; B. Radojković, *Staro srpsko zlatarstvo*, Beograd 1962, 18–57; A. Fostikov, *Zlatarski zanat u srednjovekovnoj Srbiji*, Spomenica akademika Miloša Blagojevića (1930–2012), Beograd 2015, 165–185 (sa navođenjem izvora i starije literature); Ista, *Zanatstvo u srednjovekovnoj Srbiji* (neobjavljena doktorska disertacija), Beograd 2016, 189.

⁸ I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjovekovnom Dubrovniku*, 124–128; *Leksikon srpskog srednjeg veka*, 211 (R. Ćuk), 326–329 (D. Kovačević–Kojić).

⁹ Iz jednog ugovora, sklopljenog između Paskvala Restića i Jovana Radosaljića krajem novembra 1408., saznajemo da će se dva zlatna pojasa izraditi na dubrovački način, a cijena po libri iznosila je 9 perpera. B.

iznosila je 80 dukata (2.160 dinara).¹⁰ Stracimir je za pojas mogao dobiti 720 dukata (19.400 dinara), što je bila značajna suma novca za otkup.

Nakon oslobođenja Đurđevog, Balšići su proširili svoju teritoriju, zauzeli su Ulcinj 1368. godine. Tih godina dolazi do poboljšanja materijalnih prilika i trgovine u Zeti, pa su Stracimir i Đurađ izmirili svoja dugovanja prema kreditoru. Braća Balšići poslali su svog poklisara (poslanika) Dmitra Dabrećića sa pismom i zadatkom da podigne zlatni pojas koji je bio založen u Dubrovniku. Cilj i zadatak misije bili su unaprijed razrađeni. Iz bilješke se vidi da je pismo u dubrovačkoj kancelariji registrovano 27. juna 1368. godine. Da se zapaziti da se u dokumentu ovdje ne spominje treći brat, Balša. Zanimljivo je istaći da u povelji Balšića od 17. januara 1368. godine na Mati, kojom su Dubrovčanima ukinuli carinu na Danju i garantovali im slobodu kretanja, ime najmlađeg brata Balše upisano je naknadno iznad reda.¹¹ On se tada još mogao izostaviti kao mlad, jer još uvijek nije uzeo učešća u vlasti i tek istupa sa braćom u dokumentima početkom 1369. (29. januara), kada su Balšići prihvatili katoličko učenje. Braća Balšići su sve važnije odluke i akte donosili zajednički, te se u pisanim izvorima uglavnom i spominju kao zajednica.¹²

Stracimir i Đurađ pismom obavještavaju Dubrovčane da se kod njihovog trgovca i kreditora Renalda nalazi Stracimirov

Radojković, *Nakit kod Srba*, 222–223.

¹⁰ V. Vinaver, „Prilozi istoriji plemenitih metala, cena i nadnica (srednjovekovni Dubrovnik)“, *Istoriski glasnik* 1–2, Beograd 1960, 78.

¹¹ S. Rudić, *Povelja Balšića Dubrovčanima*, Stari srpski arhiv 9, Beograd 2010, 93–98.

¹² *Istorija Crne Gore II/2*, 20 (S. Ćirković).

zlatni pojas. *Renaldus* je bio sin poznatog dubrovačkog kancelara Pone Stamberta iz Pistoje. U dokumentima se pominje da je poslovno bio aktivan kao trgovac i kreditor od 1362. do 1382. godine.¹³ Dubrovački kreditor vratio je

¹³ *Raynaldus de Stambertis* 1364. obećao je da će uvesti u Dubrovnik 1000 staria frumenti. U seriji *Debita Notariae*, Državnog arhiva u Dubrovniku, pronašli smo podatke o njegovoj kreditnoj trgovini i vezama sa zetskim primorjem. Ilija Pavlov de Maroje iz Ulcinja početkom proljeća 1365. obavezuje se da će Raynaldusu do određenoga roka dati 52 zlatna dukata. Vukoslav de Gabe iz Kotora obavezuje se 3. septembra 1367. da će Stambertiju do određenoga roka dati 1.000 zlatnih dukata. Lucas de Bona 1375. kupio je 100 miljara olova od Renaldusa (*centum miliaria Plumbi od Sclauonia*) i biće dostavljen u Dubrovniku do kraja aprila. Četiri godine kasnije pominje se u prijepisu pisma dubrovačkog kneza Andrije de Sorgo gradu Kotoru. U narednih nekoliko godina (1380. i 1381) više puta pominje se njegovo djelovanje u *Reformationes consiliorum civitatis Ragusii*. U *Maiori Consilio* njegova aktivnost bilježi se 4. februara 1382. U dokumentima se posljednji put pominje 9. jula 1382. godine, tada se Dobrogost Obrinović obavezao na isporuku neke robe Rajnoldu de Stambertiju i Vitu iz Bara. Umro je prije 5. marta 1383, jer se tada pominju njegovi nasljednici *tutores heredum q Raynaldi de Stambertis unaa (sic) cum matre dictorum heredum*. Državni arhiv u Dubrovniku (DAD), *Debita Notariae V* (1360–1365), 124, 24. III 1365; *Deb. Notar. VII* (1365–1370), 99, 3. IX 1367; *Diversa Cancellariae, XXV* (1381–1383), 118', 9. VII 1382; *Monumenta Ragusina: libri reformationum III*, A. 1359–1364, Zagrabiae 1895, 333; J. Gelcich, *Monumenta Ragusina: libri reformationum IV*, 13, 109, 170, 178, 224, 225, 238, 252, 254; T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, Sv. XVI, Listine godina 1379–1385, Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb 1976, 58–59, № 49; M. J. Dinić, *Odluke veća Dubrovačke republike I*, Beograd 1951, 78, 115, 131, 138–139, 151, 164, 174, 176, 205, 316, 328; I. Manken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, 82, 154; B. Krekić, *Unequal rivals: essays on relations between Dubrovnik and Venice in the thirteenth and fourteenth centuries*,

Balšićima zlatni pojas. Diplomatska misija je uspješno završena. O Dmitru se zna veoma malo, pripadao je vlasteli zetskih gospodara Balšića. U ovoj misiji javlja se u ulozi povjerljivog čovjeka Stracimira i Đurđa. Bio iz zetskog primorskog grada Ulcinja koji se od proljeća 1368. nalazio u sastavu teritorije Balšića. Zanimljivo da poslije ove diplomatske misije nijesmo našli više podataka o njemu.